

SOCIOLOGIE GEORGA SIMMELA

Ze všech teoretiků, kteří působili na přelomu 19. a 20. století a jsou dnes považováni za klasiky buržoazní sociologie, je Georg Simmel nejméně důsledný a nejrozpornější. Jeho tvorba je neustále podrobována četným, často vzájemně rozporným interpretacím. Hodnocení Simmelovy sociologie historiky a teoretiky sociologického myšlení se pohybuje od úplného odmítání jeho idejí k uznání toho, že měly omezený význam, neboť do značné míry určovaly obsah i směr pozdějšího sociologického vývoje.

Georg Simmel se narodil 1. března 1858 v Berlíně. Po ukončení klasického gymnázia vstoupil na Berlínskou univerzitu, kde byli jeho učiteli mj. Mommsen, Droysen a Treitschke, psychologové Lazarus, Steinthal a Bastian a filozofové Harms a Zeller. Roku 1881 získal doktorát z filozofie za disertační práci o Kantovi, během čtyř let se stal soukromým docentem a po patnácti letech mimořádným profesorem, jímž zůstal ještě dalších patnáct let, aniž by kromě studentských poplatků za přednášky dostával jakýkoli plat. Teprve roku 1914 se stal řádným profesorem na univerzitě ve Štrasburku, kde přednášel logiku, dějiny filozofie, metafyziku, etiku, filozofii náboženství, filozofii umění, sociální psychologii, sociologii a také speciální kursy o Kantovi, Schopenhauerovi a Darwinovi. Simmel zemřel 26. září 1918.

Adekvátní pochopení a zhodnocení Simmelovy tvorby ztěžují tři momenty, a to jeho složitý ideový vývoj, šíře i rozptýlenost jeho zájmů a spíše esejistický než systematický styl většiny jeho prací. Znamení učitel a plodný autor (Simmelovy sebrané spisy, vydané v NSR, mají 14 svazků) započal svou tvůrčí dráhu uprostřed „neoficiální berlínské kultury“. Představitelé tohoto dosti neurčitěho směru byli ovlivněni idejemi naturalistického materialismu, mechanicismu a sociálního darwinismu, které imponovaly mnohým významným přírodovědcům pohlížejícím na vědu jako na „náboženství naší doby“. Pro toto období je charakteristická zejména Simmelova studie „Darwinismus a teorie poznání“, jež byla přeložena také do ruštiny. Vliv naturalistického pozitivismu je zřejmý i v jedné ze Simmelových raných sociologických prací „Sociální diferenciaci. Sociologická a psychologická studie“.

Pak následovalo období, jež může být podmíněně nazváno „novokantovským“. Právě tehdy Simmel napsal své četné práce o Kantovi i spis z filozofie dějin. Novokantovské ideje měly hluboký vliv na Simmelovo rozpracování kategorií „formy“ a „obsahu“, což jsou základní pojmy jeho sociologické koncepce.

Simmel byl silně ovlivněn myšlenkami K. Marxe. Jedna z jeho základních prací „Filozofie peněz“ je pokusem o kulturologickou interpretaci pojmu odcizení, která v mnohém opakuje Marxovu kritiku kapitalistického systému i buržoazního způsobu života, avšak od Marxovy sociologické interpretace se zásadně liší.

Poslední etapa Simmelova vývoje byla charakterizována narůstáním skepticizmu a sblížením s protiracionalistickými a protinaturalistickými hnutími, přechodem na pozici „filozofie života“. Pro toto období je charakteristické Simmelovo přátelství s mystickým básníkem Stefanem Georgem, jemuž věnoval jednu ze svých posledních knih.

Jednoznačné hodnocení Simmelovy sociologické tvorby je ztíženo rovněž mnohostranností jeho zájmů. Simmel byl nejen (a dokonce ne především) sociologem, ale i vlivným filozofem kultury a teoretikem umění, hodně psal o problémech sociální psychologie, etiky, politické ekonomie, sociologie města; náboženství, pohlaví aj. Přitom v každé z těchto oblastí nacházel něco, co doplňovalo a upřesňovalo jeho sociologický pohled.

Své ideje Simmel jen zřídka systematizoval, takže jeho sociologická koncepce je jakoby „roztroušena“ v různých příležitostných statích, knihách a esejích, téměř vždy věnovaných důležitým, avšak dílčím problémům. Tato pestrost a mnohotvárnost vedla často k názoru, že jejím základem není žádný alespoň do určité míry sjednocený celek. Fakticky však všechny tyto rozmanité problémy a zájmy sjednocovala charakteristická a ve své době zcela originální představa o předmětu, metodě a úkolech sociologické vědy.

1. Metoda, předmět a úkoly sociologie

Simmel napsal, že sociologie se nemá konstituovat tak, jak je to v sociálních vědách tradiční, tj. stanovením zvláštního předmětu, který by ještě nebyl „obsazen“ jinými vědami, ale jako metoda: „Pokud sociologie vychází z toho, že je třeba člověka chápat jako společenskou bytost a že společnost je nositelem všech dějinných událostí, nenachází předmět, který by už nebyl studován některou společenskou vědou, ale objevuje pro všechny tyto vědy novou cestu, tj. metodu vědy, jež právě v důsledku své aplikovatelnosti na celý souhrn problémů není vědou, která by měla svůj vlastní obsah.“¹⁾

Z tohoto hlediska jsou všechny předměty každé společenské vědy svéráznými, zvláštním způsobem formovanými „kanály“, jimiž „protéká“ společenský život, „jediný nositel jakékoli síly a jakéhokoli smyslu“. Naproti tomu úkolem nového sociologického pohledu je stanovit a zachytit zákonitosti, které nejsou analyzovatelné prostředky žádné z těchto věd.

Konečným cílem sociologické metody uplatněné v různých vědách je podle Simmela vyčlenit z jejich souhrnného předmětu zvláštní řadu faktorů, jež jsou vlastním předmětem sociologie, tj. „čisté formy zespolečenštění“ (Formen der Vergesellschaftung). Simmel píše, že sociologická metoda vyčleňuje „z jevů moment zespolečenštění... jako gramatika odděluje čisté formy jazyka od obsahu, v němž tyto formy žijí“. Po odhalení čistých forem zespolečenštění muselo následovat jejich uspořádání a systematizace, psychologické zdůvodnění a jejich popis v historické změně a vývoji.

Aplikaci sociologické metody v různých společenských vědách, tj. odhalování zvláštních zákonitostí v rámci jejich tradičního předmětu, nazýval Simmel obecnou sociologií, popis a systematizaci čistých forem zespolečenštění čistou či formální sociologií. Čistá sociologie měla stanovit orientační body umožňující badatelům v různých vědách o společnosti přistupovat ke svému předmětu „sociologicky“, to znamená vytyčovat mnohem uvědoměleji než dříve problémy a řešit je. Čistá sociologie má ve vztahu k ostatním společenským vědám plnit metodologickou funkci, neboť je „teorií poznání dílčích sociálních věd.“

Systém sociálního vědění obsahuje rovněž dvě filozoficko-sociologické disciplíny, a to sociologickou teorii poznání, „zahrnující podmínky, předpoklady a základní pojmy sociologického zkoumání, jež ve zkoumání samotném nemohou být

odhaleny", a sociální „metafyziku", jejíž potřeba vzniká tehdy, když „jedinečné zkoumání dospívá ke vztahům a celkům a dostává se do souvislosti s otázkami a pojmy, které nevznikají a neexistují ve zkušenosti a v bezprostředním předmětném poznání". Tak se utvářela komplexní třístupňová koncepce sociálního vědění (obecná, formální a filozofická sociologie).

Program, který Simmel naznačil, byl ve své době velmi pokrokový. Období jeho vzniku bylo obdobím urychlené institucionalizace a profesionalizace sociologie. V této době byla otázka vysvětlení předmětu sociologie zvláště aktuální. K jejímu řešení existovaly dva základní přístupy. Podle prvního z nich se všechno sociální redukuje pouze na individua, na jejich vlastnosti a prožitky, takže „společnost" je abstrakce, nezbytná z hlediska praxe, užitečná proto, aby se badatel předběžně seznámil s jevem, avšak netvořící reálný předmět. Jestliže individua a jejich prožitky mohou být zkoumány přírodními a historickými vědami, pak pro zvláštní, samostatnou vědu sociologii nezůstává žádná vlastní oblast. Nejvýraznějším představitelem tohoto přístupu byl Dilthey. „Jestliže z hlediska takové kritiky", napsal Simmel, „je společnosti, tak říkajíc, příliš málo, pak z druhého hlediska je jí příliš mnoho, aby bylo možné omezit její zkoumání na jednu vědu." Z tohoto druhého hlediska všechno, co se děje s lidmi, probíhá ve společnosti, je jí podmíněno a je její součástí. Proto neexistuje věda o lidském, která by nebyla vědou o společnosti. Na takových pozicích stál zejména Tönnies, sjednocující v rámci „obecné sociologie" právo i filozofii, politologii i uměnovědu, psychologii, teologii a dokonce i antropologii. V tomto případě, napsal Simmel, „se souhrn věd staví na hlavu a dává se mu nová nálepka s názvem sociologie".

Simmel tvrdil, že jeho vlastní koncepce umožňuje přesně určit oba druhy interdisciplinárních hranic. Za prvé, zajišťovala zřetelné oddělení sociologie jako učení o čistých formách zespolečnění od ostatních společenských věd, za druhé, umožňovala vést hranici mezi vědami o společnosti (v nichž lze aplikovat sociologickou metodu) a mezi vědami o přírodě. Tím zároveň zajišťovala jednotu sociologie jako vědy i jednotu společenských věd.

2. Formální sociologie

Pojem formy a s ním úzce spjatý pojem obsahu jsou nejdůležitější pojmy simmelovské čisté čili formální sociologie.

V jedné ze svých poměrně raných prací, nazvané "Problémy filozofie dějin", vykládal Simmel dějiny společnosti jako dějiny psychických jevů. Přitom každý psychický jev zkoumal ve dvou aspektech. Jednak jako psychický akt, představující například přání, vzpomínku nebo tvrzení, jednak jako něco, co se v každém takovém aktu přeje, na co se vzpomíná, co se tvrdí atd. Izolujeme-li tento druhý aspekt psychického aktu, pak podle Simmela získáme objektivní obsah vědomí, který v žádném případě není psychologický. Tento obsah je tím, co ve filozofii života bylo chápáno jako „prožívání" (Erlebnis), a co je podle Simmela „látkou", „tělem" sociálního.

Forma se zase dá nejlépe vymezit úkoly, které plní. Podle Simmela jde o tyto úkoly: 1. forma uvádí do vzájemného vztahu několik obsahů tak, že vytvářejí jednotu; 2. tím, že dostávají formu, oddělují se tyto obsahy od jiných; 3. forma strukturuje obsahy, jež uvádí do vzájemného vztahu. „To, co nazýváme formou,"

napsal Simmel, „je z hlediska funkcí, které plní, unifikací materiálu. Forma překonává izolovanost částí, které materiál tvoří. Celistvost jako jednota těchto částí . . je v protikladu vůči jakémukoli jinému materiálu, který formu nemá nebo je formován jinak.“

V aplikaci na sociologii to znamenalo chápat protiklad formy a obsahu jako protiklad „látky“ sociálního vzájemného působení, tj. kulturně historicky podmíněných produktů lidského ducha, individuálních cílů, snah a potřeb na jedné straně, a nejčastěji se opakujících struktur vzájemného působení, charakteristických pro všechny a jakékoli události a jevy na straně druhé.

Úkolem formální sociologie není tedy rozdělovat celistvé sociální výtvořiny na dvě části, ale, řečeno dnešním jazykem, tematizovat společnost jako mezilidský, interindividuální jev. Simmel se vůbec nesnažil (což mu, mimochodem, bylo často vytýkáno) sestavit vyčerpávající „katalog“ lidských vzájemných vazeb. Domníval se naopak, že čisté formální pojmy mají omezenou hodnotu a že projekt formální sociologie bude adekvátně realizován pouze tehdy, bude-li objev čistých forem zespolečenštění doprovázen vysvětlením toho, „co jako čisté formy jednání znamenají, za jakých podmínek vznikly, jak se vyvíjely, jakými změnami díky zvláštnostem svých předmětů prošly, díky jakým formálním i materiálním charakteristikám společnosti vznikly .a zanikly“. Jinak řečeno, každá forma zespolečenštění, která byla identifikována, se měla stát objektem historického obsahového popisu.

Simmel obecnou klasifikaci sociálních forem nezanechal. Zkoumal však řadu aspektů a stránek sociálního života, které vyčlenil jako formy z jeho „živé“ reality, tj. stát, podřízenost, konkurenci, dělbu práce, vytváření stran atd. Simmel předpokládal, že se všechny tyto formy reprodukují, naplňují se příslušným obsahem v různých skupinách a organizacích, které opět mohou být chápány jako formy, tj. ve státě i v náboženském společenství, ve skupině spiklenců i v hospodářském spolku, v rodině i v umělecké škole apod. Vzory zkoumání těchto i jim podobných forem uvedl Simmel v pojednáních, jež tvoří jeho knihu „Sociologie“.

Později se někteří badatelé pokoušeli systematizovat formy, které Simmel rozlišoval. Například T. Abel upozorňoval na sedm typů těchto forem: popis složitých situací (soudní spor, otroctví, směna), norem (zákon, zvyk, morálka, čest), sociálních typů („cizák“, chudšas, učitel, prostý člověk), skupin (rodina, tajný spolek, politická strana), prvků a vlastností skupinové struktury (hierarchie, stálost, proměnlivost, centralizace), interindividuálních vztahů (konflikt, panství, podřízenost) a konečně makrosociálně historických procesů. Abelova klasifikace postrádá logická zdůvodnění a kromě toho se zdá, že zařazení daného jevu do určité kategorie je často zcela libovolné. Setkáváme se rovněž s pokusy dělit formy zespolečenštění na tři skupiny, a to na sociální procesy, sociální typy a modely vývoje. Mezi sociální procesy se přitom řadí stálé jevy, nezávislé na konkrétních podmínkách své realizace (takové, jako je podřízenost, panství, soutěžení, kompromis apod.).

Příkladem simmelovské analýzy sociálního procesu jako formy zespolečenštění může být zkoumání módy. Simmel napsal, že móda předpokládá jak nápodobu, tak individualizaci. Člověk řídicí se módou se odlišuje od drahých, ale zároveň potvrzuje svou příslušnost k určité vrstvě nebo skupině. Skutečnost,

že móda nemůže existovat bez snahy o individualizaci, dokazuje Simmel tím, že v primitivních společnostech, charakterizovaných maximální sociální stejnorodostí, kde chybí úsilí odlišit se od obecné masy, chybí také móda. Stejně tak v jakékoli společnosti, řízené poměrně nevelkou skupinou lidí, nosí představitelé vládnoucí oligarchie prostý oděv, neboť si nepřejí demonstrovat svou výlučnost před obecnou masou občanů. Příkladem jsou benátská dóžata, chodící pouze v černém. Nemožnost existence módy tam, kde chybí úsilí o nápodobu, o splynutí s kolektivem, je dokazována tím, že ve společnostech, charakterizovaných rozpadem skupinových norem, móda chybí. Tak například ve Florencii 14. století se každý řídil svým stylem odívání. Móda neexistovala, neboť neexistovalo úsilí splývat s kolektivem.

Jakmile se jakýkoli jev (oděv, ideje, způsoby, věci apod.) stal „módním“, okamžitě začíná „z módy vycházet“. V tom je právě kouzlo módy, že je zároveň nová i pomíjivá. Móda dává pocit přítomnosti i pocit plynutí času. Simmel napsal, že příčinou největšího rozšíření módy v současnosti je právě rozklad starých názorů, zvyků a tradic, kterým se věřilo, čímž se dočasné, přechodné formy stávají aktivnější. Tím se vysvětluje vliv módy v smění, ve vědách a dokonce i v morálce. Avšak nehledě na přechodný charakter té či oné konkrétní módy, móda jako sociální forma se vyznačuje jistou stálostí. V určité době existuje vždy.

Druhou kategorií sociálních forem, kterou Simmel zkoumal, je sociální typ. Člověk včleněný do určitého vztahu získává určité charakteristické vlastnosti, jež jsou pro něho podstatné, tzn. projevují se trvale, nezávisle na povaze daného konkrétního vzájemného působení. Simmel zkoumal například tyto sociální typy: cynika, chudáka, koketku, aristokrata atd. Stejně jako v případě módy i při charakteristice sociálních typů uvažuje Simmel dialekticky, odhaluje charakteristický protiklad. Například existence takového sociálního typu, jakým je aristokrat, je jednotou dvou vzájemně se vylučujících charakteristik. Aristokrat je jednak zcela pohlcen svou skupinou, její rodinnou tradicí, neboť je větví rodokmenu, jednak je od ní absolutně oddělen a. dokonce v protikladu k ní, neboť síla, nezávislost a osobní odpovědnost jsou podstatou této tradice, jež je pro aristokracii charakteristická.

Příkladem sociálních forem patřících do třetí skupiny, nazvané model vývoje, může být univerzální proces vzájemné souvislosti rozšiřování skupiny s posilováním individuality. Simmel napsal, že v té míře, jak se skupina zvětšuje, se její členové stále méně navzájem podobají. Posilování individuality je doprovázeno degradací skupiny. A naopak, čím menší, tj. svéráznější je skupina, tím méně individuální jsou její reprezentanti. Dějinný proces směřuje k posílení individuality na úkor toho, že individua ztrácejí své jedinečné sociální charakteristiky. Široká rodina je nahrazena samostatnými plnoprávnými individui a .nukleární rodinou. Cechovní a příbuzenská organizace je nahrazena občanskou společností s vysokou individuální odpovědností, která je pro ni charakteristická.

Tato trojčlenná klasifikace sociálních forem (sociální procesy, sociální typy a modely vývoje) je velmi nedokonalá. Obsažnější může být klasifikace sociálních forem podle stupně jejich vzdálenosti od bezprostředního životního procesu. Životu nejbližší jsou podle Simmela takové spontánní formy, jako je směna, osobní náklonnost, nápodoba, formy spjaté s chováním davu apod. Poněkud dále od životního procesu, tj. od „látky“ sociálního a společenského obsahu, jsou takové stálejší

a nezávislejší formy, jako jsou ekonomické a další formální (nikoli v simmelovském, ale v dnes obvyklém sociologickém smyslu slova) organizace. A konečně nejvzdálenější od bezprostředního sociálního života jsou formy zespolečenštění, které nejsou myšlenkovou abstrakcí, ale v sociálním životě reálně existujícími herními formami (přesněji herními formami, s nimiž se reálně setkáváme). Tyto formy jsou „čisté“, neboť obsah, který je kdysi „naplňoval“, zmizel. Příkladem herních forem je to, co se chápe pod „starým režimem“, tj. politická forma, která přežila svou dobu a neuspokojuje požadavky individuí, která v ní žijí, dále „věda pro vědu“, tj. vědění odtržené od potřeb lidstva, jež přestává být „zbraní v boji o život“, „umění pro umění“ apod.

Svou úlohou a významem je výjimečnou herní formou tzv. volné sdružování (Gesellkeit, sociability). Volné sdružování je sdružování pro sdružování, realizované bez jakýchkoli konkrétních cílů, kromě jednoho, a to radovat se ze sdružování, pobýt s jinými. Takovéto sdružování je herní formou zespolečenštění či abstraktním modelem sociálního procesu, zbaveným všech obsahových prvků. Individua se takto sdružují jako „formální“ individua, zbavená obsahových charakteristik (takových, jako jsou schopnosti, bohatství, status, moc, přesvědčení atd.). Je to sdružování „rovných“. Prostředkem, který tuto rovnost zajišťuje, je takt. Ten omezuje obsahové znaky a impulsy účastníků. Je netaktní hovořit na večírku o práci, zabývat se abstraktními problémy, demonstrovat svoje vědomosti nebo bohatství. Takt je tedy herní forma sociálních norem. Flirt nebo koketování jsou herní formy sexuálních vztahů, zbavené reálného erotického obsahu. Rozhovor je zde cíl sám o sobě. Jeho téma není samozřejmě lhostejné, avšak hlavní není téma, ani jeho obsah, nýbrž uspokojení z rozhovoru, z besedy, která ztělesňuje volné sdružování. V analýze volného sdružování Simmel nejplněji a nejdůsledněji demonstroval ideu čisté či formální sociologie. Lze však napsat, že v ní také tuto ideu vyčerpал, a to tím, že ukázal její meze, její „dolní“ hranice.

Existuje dosti rozšířené mínění, že Simmelova sociologie se pokouší redukovat lidskou společnost na uvedené čisté či herní formy a že konečným Simmelovým cílem bylo sestavit jejich vyčerpávající seznam. Objevuje se rovněž názor, že obsahové analýzy, které Simmel provedl (na způsob uvedené analýzy sociálních procesů, sociálních typů aj.), dokázaly proti jeho záměrům, že takový projekt není realizovatelný. Je pravda, že Simmel nejednou dával k takovým výtkám podnět, neboť kladl do jedné roviny a spojoval na základě formálních znaků takové svou sociální úlohou a svým kulturním obsahem rozdílné jevy, jako jsou křesťanské sekty a rané komunistické hnutí, válečné srážky a manželský konflikt, podřízenost vojína důstojníkovi a dělníka podnikateli atd. Formální klasifikace a subordinace sociálních jevů tohoto druhu kritizoval V. I. Lenin, který poukazoval na to, že tyto sociální formy mohou mít zcela rozdílný význam v závislosti na historické situaci.

I sám Simmel chápal, že sociální život nelze redukovat na jeho formální moment, tj. na „gramatiku“ forem zespolečenštění. Právě proto idea čisté či formální sociologie zdaleka nevyčerpávala obsah jeho sociologické koncepce, zahrnující také filozofickou sociologii, která dávala čisté sociologii teoretickopoznávací a sociálně filozofickou světonázorovou orientaci.

3. Filozofická sociologie. Koncepce porozumění

Simmel psal o dvojích hranicích mezi konkrétně vědeckým a filozofickým myšlením. Jedna z těchto hranic souvisí s otázkou předpokladů poznání.

Konkrétní vědy nemohou být bez předpokládá. Každý jejich krok vyžaduje důkaz, tzn. je založen na obsahových a metodických předpokladech. A právě tyto předpoklady odhaluje a zkoumá filozofie. Druhá hranice je patrná z toho, že „nutně fragmentární obsah pozitivního vědění usiluje o doplnění, vytváří obraz světa a snaží se dostat do korelace s celkem života vůbec“.

V aplikaci na sociologii Simmel kladl problém filozofického zdůvodnění jako otázku a) zpracování sociologické teorie poznání, b) vytvoření sociální filozofie nebo, jak sám napsal, sociální metafyziky.

Za specifickou teorii poznání sociálních jevů považoval Simmel teorii historického porozumění. Tuto teorii, kterou rozpracoval již v „Problémech filozofie dějin“, chápal Simmel jako filozofickou metodologii poznání a měla být návodem pro aplikaci obecně vědeckých metod, jako je indukce, typologizace apod., při sociologické analýze. Tyto metody samy o sobě podle Simmela nedovolují vysvětlit smysl sociálně historických jevů. Je nutno vysvětlit, jak souvisí zkoumaný jev se zájmy samotného badatele nebo sociální skupiny, kterou reprezentuje.'=) Ukazuje se, že jev je nejen začleněn do řady objektů nomologicky poznáných vědou, ale že je rovněž promyšlen a chápán z hlediska sociální reality, života. Porozumění tak vystupuje jako metoda charakterizující pouze a výlučně sociální poznání, neboli místo formálních obecně vědeckých kritérií adekvátnosti nastupuje nové, obsahové, samou svou podstatou sociální kritérium.

Jakýkoli typ činnosti lze považovat za pochopený, jestliže psychické procesy, na jejichž základě došlo k určitému uvědomělému sociálnímu jednání, vyvolávají u interpreta tutéž reakci jako v samotném jednáním. Takové porozumění „objektivnímu“ jednání, a nikoli jednající osobě, je prvním stupněm procesu. Dalším stupněm, jehož nutnost vyplývá z hloubky a složitosti vzájemných souvislostí, tvořících ve svém souhrnu historický jev, je porozumění motivům a pocitům samotného jednajícího individua. Porozumění jsou dostupná a podléhají mu pouze taková spojení prožitků (tj. představ a emocí, jež je doprovázejí), která „nevystupují pouze jako nahodilé a okamžité jevy subjektivního duševního života, ale mají všeobecnou ‚závažnost typického‘“. A tak libovolný sociologický soud o vzájemné souvislosti jakýchkoli prožitků s jakýmikoli činnostmi je považován za zdůvodněný pouze tehdy, je-li formulován v rámci obecně přijatých hodnot a je-li ho tedy možné racionálně rekonstruovat.

Kritériem zdůvodněnosti soudů formulovaných v rámci rozumějícího přístupu je tedy racionálnost spojení motivů a činností, které se stávají analyzovanými fragmenty zkušenosti. Avšak závěrem, výsledkem porozumění nebude zjištění nějakých „článků“ kauzálního řetězce, ale odhalení smyslu jednání, obsaženého v logice souvislosti tohoto jednání s lidskými představami, potřebami a zájmy.

Teorie porozumění ztělesnila to nové, co se Simmel snažil vnést do teorie a metodologie sociálního poznání ve srovnání s gnozeologickými představami pozitivistické a organistické sociologie, charakteristickými pro předchozí období. Podle Simmela měla být tato teorie nástrojem reflexe a měla zproblematizovat to, co v sociologických zkoumáních bylo přijímáno jako samozřejmé a nevyžadující důkazů, tj. vysvětlování prostřednictvím určitých celků (takových; jako je národní duch, sociální organismus apod.). Tyto celky měly být podle Simmela chápány jako konstruované, jako regulační principy poznání, a nikoli jako reálné

entity. Simmel požadoval metodologickou relativizaci sociologických vysvětlení i to, aby byly opuštěny ideje sociologického a historického „realismu“, které považoval za zastaralé.

Teorie porozumění Kromě toho zdůrazňovala úlohu subjektivních složek poznání v sociálních vědách, tj. úlohu badatele, tvořivě a se zájmem zkoumajícího sociálně historické jevy, přičemž tato teorie měla být zároveň prostředkem „kontroly“ této subjektivní složky, neboť uznání přítomnosti zájmů a hodnot v sociálním poznání vyžadovalo důsledně vysvětlit jejich úlohu při volbě objektů zkoumání, při vytváření a interpretaci pojmů atd.

Porozumění bylo konečně sjednocujícím článkem mezi čistou či formální sociologií a mezi sociální filozofií, neboť bylo prostředkem historického pochopení údajů poskytovaných formální sociologií. Simmelovská teorie porozumění tak umožňovala uvědoměle a důsledně začlenit do samotného procesu sociálního zkoumání sociálně praktický, hodnotový zájem, tendenci.

Přijetí takové hodnotově orientované pozice, jež však u Simmela není objektivně zdůvodněno, vedlo k subjektivizaci a relativizaci sociálního poznání. Simmelovská koncepce porozumění, na rozdíl například od marxistického principu stranickosti, který také uznává, že se během sociální analýzy uplatňují zájmy a hodnoty teoretika, provádějícího analýzu a přihlíží k nim, není založena na objektivní koncepci společnosti a společenského vývoje, ale na představě o apriorně postulované ideji společnosti jako regulátoru poznání. Proto otázka objektivnosti poznání nemohla být vůbec vytyčena. Přijal-li badatel hledisko porozumění (v simmelovském pojetí), uznal tím nejen hodnotovou (a sociální) determinovanost svého poznání, ale i fakt, že nepoznává objektivní charakteristiky své předmětné oblasti, nýbrž pouze odrážené představy a ideje, charakteristické pro jeho vlastní (nebo v jeho sociální skupině obecně uznávaný) obraz sociálního světa.

Simmelovy ideje o povaze sociálního poznání snadněji pochopíme, prozkoumáme-li je z hlediska obecných teoretickopoznávacích soudů („metafyziky poznání“), jak je tento autor formuloval v rámci filozofie života. Simmel napsal, že „pouze život může pochopit život“.

Právě proto „veškerá objektivita, předmět poznání, musí být proměněna v život, aby poznávací proces, vykládaný jako funkce života, byl skutečně důvěryhodný v tom, že před ním stojí objekt, který je pro něho plně proniknutelný a s nímž v podstatě tvoří jednotu“.

Jestliže tradiční relativismus rozpouštěl obraz světa v proudu života z pozice subjektu, pak u Simmela se děje totéž z pozice objektu. Nejen subjekt poznává vnější svět v obrazech a kategoriích, které vyjadřují duchovní strukturu subjektu, ale i sám objekt poznání je zbavován „mimoživotní“ objektivnosti a vystupuje pouze v těch kategoriích a formách, které mu nabízí život. Přesně tak je podle Simmela organizováno i sociální poznání. Společnost prostřednictvím porozumění individua poznává sebe sama. Předpokládá představu o sobě samé jako regulativní princip poznání a tím zároveň nutí k vyjadřování jevů a faktů sociálního života v kategoriích a formách, jež předpisuje.

Právě takto, v souladu s nejobecnějšími představami o procesech a mechanismech poznání, Simmel také buduje svou sociologickou koncepci. A právě v tomto smyslu je třeba vykládat úlohu teorie porozumění v Simmelově obecně sociologické koncepci, tj. jako spojující článek mezi formální sociologií

(popisující formy zespolečenštění a chápající je v jejich historické změně a vývoji) a sociální filozofii. Simmel napsal, že pouze v duchovní „činnosti“ badatele uspořádávajícího fakta v souladu s vládnoucími idejemi a hodnotami a sestavujícího fakta do takových spojení, z nichž se rodí řešení problémů, které by vůbec nemohly být vytyčeny, kdyby badatel vycházel pouze a výlučně ze „zkušenosti“, tedy pauze v takové činnosti se rodí samou svou podstatou hypotetické výtvořiny, přijímané a posuzované jako „historické pravdy“.z)

Tato „duchovní činnost“ je v podstatě porozuměním, a zásadou, která ji usměrňuje a organizuje, jejím regulativním principem je „ucelený obraz“ sociálního světa, figurující v obrazu sociální filozofie.

4. Sociální filozofie a sociologie kultury

Základem Simmelovy sociálně filozofické koncepce byly ideje vývoje společnosti jako funkcionální diferenciaci, která je doprovázena současnou integrací jejích různých prvků, tedy ideje charakteristické pro evolucionismus 19. století. V tom se pojevoval vliv pozitivistického evolucionismu, převládajícího v počáteční etapě Simmelovy filozofickosociologické tvorby

Když jsme charakterizovali jeden z typů forem zespolečenštění, zkoumaných Simmelem, upozornili jsme, že podle něho velikost skupiny úzce koreluje se stupněm vývoje individuality jejích reprezentantů. Simmel dodává, že obdobně je velikost skupiny přímo úměrná stupni svobody, kterou disponují její členové. Čím menší je skupina, tím jednotněji musí vystupovat, tím těsněji musí poutat své členy, aby uhájila vlastní soudržnost před nepřátelskými vlivy vnějšího prostředí.

S početním růstem skupiny se rozšiřují přípustné hranice identifikace jejích členů, čímž se otevírá možnost modifikace individualit a zvětšuje se individuální svoboda. Růst skupiny vede k realizaci prostorového aspektu zespolečenštění, jehož následkem při aplikaci na vývoj psychiky je vznik schopnosti abstrahování. Růst počtu individuí ve skupině, doprovázený diferenciací jejích prvků, rodí rozumovou schopnost asociací.) Tak vzniká intelekt, schopnost uvědomění.

Zrod a vývoj intelektu jde ruku v ruce se vznikem a vývojem peněžního hospodářství. Vznik peněz jako univerzálního směnného prostředku je také podmíněn historickým procesem prostorového šíření a nevyhnutelné diferenciaci hospodářských jednotek. Peníze, stejně jako intelekt, se vyvíjejí paralelně s růstem svobody a s narůstající individualizací členil sociálních skupin díky dělbě práce. Vznik vědomí a vznik peněz znamenají, že společnost vstoupila do svého „historického“ období. Dějiny společnosti jsou podle Simmela, dějinami intelektualizace (tj. v podstatě racionalizace) sociálního života a dějinami prohlubujícího se vlivu principů peněžního hospodářství. Jinak řečeno, Simmel ztotožňuje dějiny společnosti s dějinami konstituování soudobého kapitalismu, v němž se nejplněji projeví charakteristické společné rysy peněz a intelektu.

Když se Simmel v knize věnované Kantovi zabýval intelektualismem kantovské filozofie, napsal: „Na jedné straně se projevil (intelektualismus - pozn. aut.) v přečeňování vědy, charakteristickém pro novověk, a to ani ne tak v hodnocení jejích faktických úspěchů, jako spíše ve víře v ni, v plnost života, kterou zajistí věda rozvinutím svých možností, ve víře, která stejně tak vyrůstá ze střetávání socialismu s liberalismem. Na druhé straně peněžní hospodářství,

kteře prakticky všechno proniká, demonstruje panství intelektuálního principu. Bezohledná racionalita, odmítání subjektivních momentů a principiální dostupnost pro každého člověka, to jsou charakteristické rysy jak peněžního hospodářství, tak i intelektualismu.") Na rozdíl od jiných teoretiků „ducha kapitalismu" nespojuje Simmel vznik peněžního hospodářství a intelektualismu s novověkem, se zrodem kapitalistické ekonomiky a ideologie. Jsou to mnohem obecnější pojmy, jakási „evoluční univerzália", jejichž vývojová úroveň charakterizuje různé epochy lidských dějin. Intelektualismus a peněžní hospodářství jsou vůdčí pojmy Simmelovy historickosociologické koncepce. Zároveň jsou chápány jako nejabstraktnější formy zespolečnění. Analýze těchto forem věnoval Simmel závěrečnou kapitolu své „Filozofie peněz", která je fenomenologií kapitalistického životního způsobu. Za první a základní rys charakterizující obě tyto formy považuje Simmel absenci určitých kvalitativních znaků projevené podstaty. „Intelekt," napsal Simmel, „je v souladu se svým čistým pojmem absolutně bez charakteru, nikoli však ve smyslu absence jakési žádoucí kvality, ale proto, že zcela postrádá jakoukoli jednostrannost, která vlastně dodává charakter." Totéž platí i o penězích. Peníze „o sobě i pro sebe jsou čistým výrazem hodnotových věcných vztahů, jsou stejně dostupné všem, v peněžních záležitostech jsou si všichni lidé rovni, nikoliv však proto, že je hodnocen každý, ale proto, že nikdo nedisponuje hodnotou, že jí disponují pouze peníze".

Intelekt s neúprosnou objektivitou vytváří mechanistický obraz světa, vyhání naivní subjektivismus a přímé pochopení, vlastní předchozím epochám; a nahrazuje je objektivností logické metody. Snižuje se kvalita, mizí hloubka i plnost duševního prožívání, charakteristické pro minulost, kdy „i tak vysoce intelektuální... člověk jako Dante říkal, že některým teoretickým odpůrcům je třeba odpovídat nikoli argumenty, nýbrž nožem". Nyní však rozšíření intelektu zajišťuje, že si lidé nejrůznějšího původu a duševního založení snadno porozumí, přičemž rubem této skutečnosti je nivelizace, snížení celkové úrovně duševního života.

Stejně tak i peníze, píše Simmel, v neúprosné jednoznačnosti svých vlivů vylučují projevy jakékoli bezprostřednosti, tak charakteristické pro minulé epochy. Nastává všeobecně odcizení. Peníze zbavují vyrobenou věc jejího účelného charakteru, mění ji v prostředek, a pracovník je odcizen produktu své práce. Peníze prostorově a tím i duchovně oddělují individuum od věcí, které mu patří a které přestávají být částí jeho já. Vlastník je odcizen majetku. Ze vzájemného vztahu vládnoucích a podřízených mizí subjektivní, osobní moment, podřízenost se stává částí technologické nutnosti, požadavkem „věci", individua se vzájemně odcizují v procesu výroby atd.

Všeobecně odcizení je doprovázeno růstem individuální svobody. „Je-li svoboda nezávislost na vlilí druhého vůbec", napsal Simmel, „pak především předpokládá nezávislost na vůli určitého druhého. Nezávislý není osamělý poustevník německých nebo amerických lesů, nezávislý v pozitivním smyslu je člověk současného velkoměsta, který, i když pro sebe potřebuje nepřehledné množství výrobců, dopravců a pomocníků, je s nimi spojen pouze věcně, tj. prostřednictvím peněz."a) Odcizení a svoboda jsou dvě strany jedné mince.

V tomto procesu všeobecného odcizení ztrácejí lidé své zvláštnosti, přecházejí do „jednorozměrnosti“ a přestávají být žádatelci a žádanými. Symbolem mezilidských vztahů se stává prostituce. Podstata prostituce a podstata peněz je podle Simmela analogická. „Lhostejnost, s jakou se oddávají jakémukoli novému použití, lehkost, s jakou opouštějí kterýkoli subjekt, neboť vpravdě nejsou spjaty ani s jedním z nich, věčnost, jež je jim jako ryzím prostředkům vlastní a jež vylučuje jakékoli srdečné jednání, to vše nutí vést mezi penězi a prostitucí fatální analogii.“)

Když Kant formuloval morální imperativ, poukazoval na to, že člověk nikdy nemá přistupovat k druhému člověku jako k prostředku, ale musí ho považovat za cíl a podle toho jednat. Prostituce je jednání, které je v přímém protikladu k tomuto principu. Člověk je zde prostředkem, a to pro obě zúčastněné strany. A v tom, že je prostituce úzce spjata s peněžním hospodářstvím, spatřuje Simmel hluboký historický smysl.

Pouhým svým dotykem ničí peníze rovněž podstatu věcí. „V okamžiku, kdy se k věci začíná přistupovat a kdy se začíná oceňovat z hlediska její peněžní hodnoty,“ napsal Simmel, „vypadává věc z této kategorie (z kategorie předmětů, které mají vlastní podstatu - pozn. aut.), její kvalitativní hodnota přechází v kvantitativní, a tato příslušnost k sobě samé, tj. dvojí vztah k sobě a k druhému, kterou vnímáme jako žádoucnost, zvláštnost, se ztrácí. Podstata prostituce, kterou jsme odhalili v penězích, přechází na předměty...“.

Simmel zkoumá sociální funkci peněz a logického vědomí ve všech jejich různorodých a nejjemnějších zprostředkováních a projevech. V buržoazní demokracii, ve formálním právu, v ideologii liberalismu, ve všemocnosti vědy, ve vývoji techniky, v tendencích uměleckého vkusu, v oblíbených motivech i v kompozici uměleckých děl a konečně v samotném rytmu i tempu života. Ve všech oblastech a sférách společné lidské existence objevuje „stylovou jednotu“ soudobé kultury, podmíněnou podstatou těchto jejích dvou vůdčích faktorů.

Objektivita, to je styl současné kultury. Objektivita peněz je protikladná jakékoli obsahové, subjektivně podmíněné charakteristice držby a činí peníze absolutně nezávislé na některé možnosti jejich použití. Objektivita logických forem existuje nezávisle na jejich obsahu a uznává možnost formální správnosti jakéhokoli, dokonce i zcela nesmyslného a nepravdivého soudu. V určitém smyslu je jim analogická i objektivita současného práva s nezranitelnou formální správností, tvořícího někdy hanebnou obsahovou, nebo, jak říkal Simmel, materiální nespravedlnost. Takové jsou paradoxy vznikající z vývoje a spojení dvou základních faktorů a určující podle Simmela smysl současné epochy. Tímto smyslem je postupující „prázdnota“ základních forem zespolečenštění, jejich odtržení od obsahu, jejich přeměna v soběstačné herní formy, stručně řečeno; relativizace kulturních obsahů.

Osvobozené individuum je odcizeno objektivitě lidského ducha. „Jako absolutistický obraz světa ve spojení s odpovídajícími praktickými, ekonomickými a citovými obrazy lidských věcí charakterizoval určitý stupeň intelektuálního vývoje, tak se zdá, že relativistický obraz světa vyjadřuje, nebo, a to je možná ještě důležitější, ukazuje nynější přízpusobivý vztah našeho intelektu, což potvrzují způsoby sociálního i subjektivního života, který v penězích našel jak svého reálného, autentického nositele, tak i odražený symbol svých pohybů a forem. Tak je na vysokém stupni uvědomělého a důsledného relativismu završena „Filozofie peněz“.

Simmel ve „Filozofii peněz“ působivě popsal nejhlubší rozpory kapitalistické civilizace v oblasti kultury. Tato kniha, která vyšla poprvé roku 1900, byla první v téměř nekonečné řadě prací různých autorů, věnovaných analýze „ducha kapitalismu“. „Moderní kapitalismus“ W. Sombarta, „Protestantská etika a duch kapitalismu“ a také řada článků ze sociologie náboženství M. Webera, práce R. Stammlera, E. Troeltsche, M. Schelera a ještě později O. Spenglera, který vypracoval teorii kapitalismu ve druhém dílu „Zániku Západu“, díla sociologů a filozofů antropologického zaměření - A. Gehlena,

H. Plessnera, E. Rothackera, „Dialektika osvícenství“ M. Horkheimera a T. Adorna, a až mnohem později díla kritických filozofů a sociologů frankfurtské školy, všechny tyto práce se objevily po uvedené Simmelově studii, avšak zdaleka ne všechny obsahovaly tak ostrou kritiku duchovní soustavy kapitalismu. Můžeme souhlasit s H. Woyslawským, který o „Filozofii peněz“ napsal, že nehledě na absenci etického patosu a abstraktní „odosobnění“ stylu, „celá kniha od první do poslední stránky má charakter obžaloby“¹⁾ - obžaloby kapitalismu.

Simmel skvěle popsal degradaci kulturních norem a s tím související relativizaci životního způsobu v kapitalistických podmínkách, a to uprostřed samotného tohoto procesu, z pozic účastníka probíhajících událostí. Ukázal prázdnotu sociálních forem, neschopných už obsáhnout materiální pohyb života, čímž nepřímo potvrdil marxovskou diagnózu kapitalismu jako společenskoekonomického systému, který není schopen zajistit adekvátní využití společenských výrobních sil, které ho přerostly. Ve svých úvahách Simmel demonstroval hloubku a plodnost marxovské analýzy úlohy peněz při přeměnách buržoazního vědomí, marxovské koncepce odcizení, marxovské kritiky buržoazního práva, buržoazní demokracie atd. Z velmi mnoha stránek „Filozofie peněz“ je zřejmý vliv Marxových idejí.

Avšak tato podobnost a někdy i přímé výpůjčky z Marxe nikterak neruší zásadní protikladnost Marxova a Simmelova přístupu ke zkoumání kapitalistického společenského systému a kapitalistického životního způsobu. Tato protikladnost se projevuje jak ve výchozích bodech analýzy, tak v jejím průběhu i v konečných závěrech. Souhrn sociálních jevů kapitalismu své doby vyvozuje Simmel z panství peněz, které jsou zase zkoumány jako důsledek a výraz kulturního vývoje. Naproti tomu pro Marxe je samotná kultura produktem sociálních poměrů, vytvářejících určitou historicky konkrétní strukturu v průběhu vývoje a v důsledku rozvoje výrobních sil.

Tím, že se Simmel soustředil na analýzu symbolické funkce peněz a tím, že ji chápal pouze jako výsledek kulturního procesu, se vzdal zkoumání mechanismů fungování peněžního hospodářství v podmínkách kapitalistické ekonomiky, což má dalekosáhlé následky. Analýza se stává abstraktní, vzdálenou realitě kapitalistických výrobních vztahů. Pozice a hlediska se relativizují, náboženské, morální a právní vazby začínají být považovány za stejně významné jako vazby ekonomické, místo výzkumu procesů vzájemného působení kultury a sociálně ekonomické struktury společnosti se pozornost soustřeďuje na zkoumání funkcionálních vzájemných vazeb rázných prvků kultury.

Je samozřejmé, že uvedený přístup je také oprávněný, je-li ovšem chápán jako jeden z možných směrů zkoumání, který si nečiní nárok na odhalení podstaty kulturního vývoje v podmínkách kapitalistické společnosti. Simmel však

protestuje proti jakémukoli „substanciálnímu“ vysvětlení kultury a považuje svůj přístup za jedině možný. Proto v protikladu k Marxovi, který provedl vynikající analýzu úlohy peněz v kapitalistické společnosti a odhalil reálné sociální rozpory, jež jsou za ní skryty, se Simmel soustředil na popis symbolismu peněz a snažil se skrýt tyto rozpory za „všeobecnou relativnost života“..

Tento postoj je vysvětlitelný Simmelovou vědomou filozofickou, světonázorovou pozicí. Simmel soudil, že marxistická koncepce sociálně ekonomického vývoje je dogmatická a nereflexivní a řadil marxismus k těm verzím „historického realismu“, jejichž „vykonstruovaná“ podstata měla být odhalena jeho teorií historického porozumění. Simmel uznával, že historický materialismus má „pozitivní obsah“ a považoval za jeden z úkolů své sociálně filozofické koncepce „vytvořit pro historický materialismus takový základ, který by uchoval vysvětlující hodnotu hospodářského života, a to tím, že bude včleněn do základů duchovní kultury, ale aby samotné hospodářské formy byly přitom zkoumány jako výsledek hlubších hodnocení a proudů, psychologických a dokonce metafyzických předpokladů“.

Jinak řečeno, Simmel chtěl pravdy, k nimž dospěl historický materialismus, relativizovat, tj. fakticky ho zbavit jeho pevného materialistického základu. Pokus „zdokonalit“ marxismus se ve skutečnosti stal bojem s marxismem a Simmelova koncepce, marxismu v mnohém zavázaná, byla přes své kritické zaměření s marxistickým pohledem na sociálně historický proces v principiálním protikladu.

5. Simmel a buržoazní sociologie

Během celého svého života byl Simmel jako sociolog velmi znám. Avšak brzy po jeho smrti se jeho práce, i když nebyly zcela zapomenuty, dostaly jaksi mimo zorné pole badatelů. Bylo to způsobeno zvláštnostmi stylu jeho tvorby, o nichž jsme se už zmínili, a také Simmelovým postavením na okraji oficiálních akademických kruhů. Simmel jako „bystrý pozorovatel“ a „esejista“ byl kladen proti „hlubokým analytikům“ a „systematikům“ E. Durkheimovi a M. Weberovi. Určitou úlohu zde sehrála i historická náhoda. Protože sociologové považovali za hlavní Simmelovu sociologickou práci „Sociologii“, tj. soubor článků napsaných v různých obdobích a shrnutých do jednoho svazku roku 1908, v podstatě „přehlédli“ hluboce systematickou šestisetstránkovou „Filozofii peněz“, sjednocující všechna témata Simmelovy sociologické tvorby. Jak dokládá Becker, o tuto knihu se zajímali filozofové a ekonomové, zmýleni jejím podivným názvem, ale nezajímala sociology jimž byla fakticky určena. Simmelovo dočasné „zapomenutí“ bylo podmíněno také obsahem jeho teoretické koncepce. Sociologický formalismus jako takový byl příliš zranitelný a obnažený pro zcela očividné námitky. Jeho filozofické zdůvodnění, tj. subjektivistická teorie porozumění a filozofie dějin, bylo ve zřejmém rozporu s obecným zaměřením sociologického myšlení doby, kdy potřeby konstituování sociologie v samostatnou vědu nutily i nejabstraktněji myslící teoretiky, jakým byl například Durkheim, vyhlašovat její oddělení od filozofie, jež byla ztotožňována se „spekulací“ a „metafyzikou“. Právě v tomto období také vznikl pro buržoazní sociologii tradiční utopický ideál hodnotově neutrálního poznání. Dvacátá a třicátá léta 20. století se v buržoazní sociologii vyznačují úpadkem teorie a rozkvětem empirických výzkumů. Nedá se říci, že v této době byl Simmel úplně zapomenut. I když v samotném Německu byly jeho

práce a ideje bouřlivými sociálními událostmi odsunuty do pozadí, měly značný úspěch v USA, zejména mezi sociology asociálními psychology chicagské školy. Vyšla Spykmanova kniha o Simmelovi, Small, Park, Burgess a jiní široce propagovali Simmelovy práce, jež měly vliv na formování jejich vlastních sociologických koncepcí, a vydávali jejich překlady. Nebyl to však souhrn Simmelových sociologických idejí, co vyvolávalo zájem těchto amerických autorů. Přitahovaly je především ty jeho práce, které odpovídaly zaměření jejich výzkumů, tj. práce týkající se sociologie města, dynamiky lidských skupin, sociální dezorganizace, sociální ekologie apod. Právě v této době vznikla také dodnes v americké sociologii existující představa o Simmelovi jako jemném a pozorném sociálním psychologovi, teoretikovi vzájemného působení, který si například na rozdíl od svých současníků Webera a Durkheima nekladl makrosociální, teoreticky a metodologicky významné otázky.)

V Německu se na počátku třicátých let pokusil pozitivně využít Simmelovo teoretické dědictví pouze von Wiese. Jeho „Systém obecné sociologie“, který je gigantickým „anotovaným katalogem“ typů mezilidských vazeb a vztahů, odtržených od konkrétního obsahu a zbavených historického smyslu, však sehrál při šíření a pro uznání Simmelových myšlenek negativní úlohu. Toto dílo vedlo pouze ke vzniku „formalistického“ stereotypu, za který byl nakonec odsouzen nejen Wiese, ale i sám Simmel.

Vývoj sociologie v poválečném období poněkud korigoval dřívější představy. V Simmelových pracích jsou dnes objevovány ideje, které umožňují považovat tohoto autora za jednoho z předchůdců symbolického interakcionismu. Podle slov N. Denzina je konečným cílem interakcionistických výzkumů formulace „univerzální formální teorie v simmelovském smyslu“, tj. formulace „gramatiky“ symbolických interakcí, podle níž se konstituují libovolná fakta a jevy nezávisle na svém konkrétně historickém obsahu.

Jeden z nejhlubších Simmelových interpretů F. Tennebruck chápe Simmela jako zakladatele strukturně funkcionálního přístupu. Je-li souhrn forem zespolečenštění vykládán jako souhrn struktur rolí, pak je společnost funkcí interindividuálních interakcí organizovaných v tomto strukturním rámci. V této souvislosti Tennebruck upozorňuje na dynamický aspekt simmelovského pojmu zespolečenštění. Simmelův přístup, píše tento autor, se liší od strukturně funkcionální teorie společnosti, která nyní v západní sociologii existuje, tím, že role Simmel nechápe jako donucovací nástroje socializace a sociální kontroly, ale naopak, jako „druhotné“ výtvořky, jejichž funkce je určována jejich vnitřním, individuálně podmíněným obsahem, tj. motivy a cíli, stručně řečeno, kulturním materiálem vnášeným do rolí vzájemně působícími individui. Tennebruck uzavírá, že Simmelovu formální sociologii je nutné chápat jako známý strukturní funkcionalismus, ale bez absolutizace systému a bez přehlížení role jedince.

V Simmelových pracích se hledají také klasické vzory zkoumání teorie role, dynamiky sociálních skupin, sociologie moci, sociologie konfliktu atd. Přitom se však často přehlíží obecný teoretický systém koordinát, v jehož rámci uvedené problémy Simmel kladl a řešil. Mnohé stránky Simmelova dědictví badatelé opomíjejí. Je rozšířen názor, že Simmelovy práce jsou „poněkud nejasné“, jeho tvorba „esejistická“ a hlavně, že v ní chybí určitá ucelená koncepce společnosti a sociálního vývoje. Zdá se, že Simmel měl pravdu, když si před více než půl stoletím do svého deníku napsal: „Dědictví, které zanechám, se podobá

rozměněnému šeku. Peníze jsou rozděleny a každý vkládá svou částku do toho, co odpovídá jeho povaze, zapomínaje, čím je tomuto dědictví zavázán."1)

V posledních desetiletích můžeme na Západě pozorovat oživení zájmu o Simmelovu sociologickou tvorbu. objevují se práce věnované analýze jeho sociologické koncepce v jednotě všech jejích součástí, tj. obecné, formální i filozofické sociologie. Z tohoto hlediska je zvláště pozoruhodná kniha P. E. Schnabela. Někdy se dokonce mluví o „simmelovské renesanci“. Podle slov L. Cosera Simmel „nepřestává stimulovat sociologickou imaginaci stejně silně jako Durkheim či Weber“.